

ITHAKA gaf je de reis...

Op weg naar reflectie op het eigene en
het vreemde in het literatuuronderwijs GLTC

Deel IV: Toetsing binnen het ITHAKA-instrument

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

ITHAKA gaf je de reis

Op weg naar reflectie op het eigene en het vreemde in het literatuuronderwijs GLTC

Deel IV: Toetsing binnen het ITHAKA-instrument

November 2019

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

VU **VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM**

Verantwoording

2019 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur: Kokkie van Oeveren (Vrije Universiteit Amsterdam)

Informatie

SLO

Afdeling: voortgezet onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

Toetsing binnen het ITHAKA-instrument

Toetsing van het tekstbegrip vindt binnen de aanpak volgens het ITHAKA-instrument op twee momenten plaats. De eerste toetsing komt direct als de tekst vertaald is in de samenvattingsopdracht (zie deel II). Doel van deze opdracht is dat een leerling de oppervlakte-inhoud van de tekst begrijpt als basis voor het verder werken met de tekst in de tekstopdracht. De tekstopdracht geldt als tweede toets van het tekstbegrip. De tekstopdracht is gericht op begrip van het *geheel* van de tekst binnen het thema (zie deel II).

Daarnaast zal een docent in de bovenbouw een tekstverklaringstoets willen/moeten afnemen over de gelezen teksten. In dit vierde deel wordt daarvoor een toetsmatrijs gepresenteerd in aansluiting op de werkwijze volgens het ITHAKA-instrument (Figuur 1).

nationaal expertisecentrum
leerplanontwikkeling

Gelezen teksten:

Thema:

Leerdoelen:

ITHAKA-toetsmatrijs tekstverklaring	LAGERE ORDE			HOGERE ORDE			aantal vragen per vakdoel	aantal punten per vakdoel
	woord/ zin	meer dan een zin	tekst	woord/ zin	meer dan een zin	tekst		
1. tekstontsluiting								
2. contextualisatie								
3. receptie								
4. actualisatie								
5. persoonlijke reflectie								
aantal vragen per cognitief niveau								
aantal punten per cognitief niveau								

Figuur 1 ITHAKA-toetsmatrijs

Boven de ITHAKA-toetsmatrijs vult de docent in welke (authentieke en vertaalde) teksten gelezen zijn, wat het thema is en welke leerdoelen de leerling moet bereiken (in aansluiting op formulier I en II in deel II van het ITHAKA-instrument).

In de toetsmatrijs zelf worden naast de vakdoelen (tekstontsluiting, contextualisatie, receptie, actualisatie en persoonlijke reflectie) ook de cognitieve niveaus van de vraag (hogere en lagere orde) en de niveaus van de tekst waar de vraag betrekking op heeft (woord-/zinsniveau, meer dan een zin of tekstniveau) onderscheiden. Daarnaast is er in de toetsmatrijs de mogelijkheid om het aantal vragen en aantal punten per vakdoel en per cognitief niveau te bepalen. Op die manier krijgt een docent inzicht in de spreiding van de vragen en kan zo bepalen of de toets in balans is.

Cognitief niveau: lagere en hogere orde

Binnen de ITHAKA-toetsmatrijs wordt onderscheid gemaakt tussen vragen van lagere en van hogere orde. Deze indeling is gebaseerd op combinatie van de taxonomieën van Miller en Bloom, op RTTI en op het onderzoek naar tekstbegrip bij de klassieke talen van Pim Verhoeven (1997). Het onderscheid tussen vragen van lagere en hogere orde is geen onderscheid in moeilijkheidsgraad (een vraag van lagere orde kan moeilijk zijn en een vraag van hogere orde

eenvoudig), maar een onderscheid in wat van leerlingen verwacht wordt om de vraag te kunnen beantwoorden.

Vragen van lagere orde kenmerken zich, doordat het *te geven antwoord*:

- direct terug te vinden is in de tekst (inclusief herformulering)
- een combinatie van maximaal twee kenniselementen vereist
- convergent is (d.w.z. er is één oplossing)

Vragen van hogere orde kenmerken zich, doordat het *te geven antwoord*:

- niet letterlijk in de tekst staat (d.w.z. interpretatie, evaluatie of reflectie verlangt)
- reorganisatie van twee of meer kenniselementen vereist
- divergent is (d.w.z. het antwoord biedt een 'hypothetische' oplossing)

Reproductievragen

Reproductievragen zijn niet als aparte categorie opgenomen in de toetsmatrijs, omdat er binnen het ITHAKA-instrument sprake is van integratie van tekst met de verschillende vakdoelen en niet van losse kennis rondom een tekst. Een vraag over de andere werken van een auteur bijvoorbeeld heeft geen betrekking op de tekstinhoud en past daarom niet in de toetsing volgens het ITHAKA-instrument.

Bij alle vragen is uiteraard het voorafgaande onderwijs, het gebruikte leermiddel en/of de eigen voorkennis van de leerling ook van belang voor het reproductieve gehalte van een vraag. Met dit onderscheid is in de toetsmatrijs echter geen rekening gehouden, omdat alleen degene die de vragen maakt dat inhoudelijke onderscheid kan maken.

Voorbeelden

Hieronder zijn aan de ITHAKA-toetsmatrijs binnen ieder 'vakje' een of meer voorbeeldvragen toegevoegd om het onderscheid tussen vragen van lagere en hogere orde per vakdoel en tekstniveau te concretiseren. Deze voorbeelden zijn gemaakt door docenten klassieke talen¹ in januari tot en met juni 2019. De tekst in het rood is steeds het beoogde antwoord.

¹ Mijn dank gaat uit naar Mandy Admiraal – de Graaf, Antoinette Doekes, Jet van Gelder, Aline Kuiper, Renske Pool, Maud Prakken – Senden, Michiel Simons en Emgert Zondervan.

Gelezen teksten:

Thema:

Leerdoelen:

ITHAKA-toetsmatrijs tekstverklaring	LAGERE ORDE			HOGERE ORDE			aantal vragen per vakdoel	aantal punten per vakdoel
	woord/ zin	meer dan een zin	tekst	woord/ zin	meer dan een zin	tekst		
1. tekstontsluiting	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>		
2. contextualisatie	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>		
3. receptie	<u>13</u>	<u>14</u>	<u>15</u>	<u>16</u>	<u>17</u>	<u>18</u>		
4. actualisatie	<u>19</u>	<u>20</u>	<u>21</u>	<u>22</u>	<u>23</u>	<u>24</u>		
5. persoonlijke reflectie ²	-	-	-	<u>25</u>	<u>26</u>	<u>27</u>		
aantal vragen per cognitief niveau								
aantal punten per cognitief niveau								

² Aangezien het bij persoonlijke reflectie altijd zal gaan om een divergent antwoord is het niet mogelijk een persoonlijke-reflectie-vraag van lagere orde te stellen.

1. Tekstontsluiting, lagere orde, woord-/zinsniveau

vb Sophocles - Antigone

Regel 384-385: De wachter kondigt aan dat hij de overtreder van het verbod om het lijk van Polyneikes te begraven op heterdaad betrapt en opgepakt heeft.

1p Citeer uit regel 384-385 de twee woorden die aantonen dat hij de overtreder bij zich heeft. **Ἦδ', τήνδ'**

1p Citeer uit regel 384-385 het tekstelement dat aantoont dat de overtreder op heterdaad betrapt is. Leg je keuze kort uit. **(εἴλομεν) θάπτουσιν: het participium praesens geeft aan dat de dader bezig was met het begraven toen zij haar betrapten.**

vb Ovidius – Metamorphoses III

Ted Hughes geeft regel 163-164 (**hic dea t/m perfundere rore**) als volgt weer:

Vaak, vermoeid en verhit van het jagen,

Kwam Diana naar deze grot

Om de naakte schoonheid die ze voor de wereld verborg

Te verkoelen.

1p Citeer uit de regels 163-164 het Latijnse tekstelement waarmee Ovidius Diana aanduidt? **dea silvarum**

1p Van welk(e) Latijnse woord(en) is *Vaak kwam* de vertaling? **Solebat**

vb Vergilius – Aeneis IV

2p Leg uit voor zowel regel 246 als voor regel 247 dat de metriek de inhoud van het vers ondersteunt. Ga in je antwoord in op de inhoud van elk van beide regels.

De vele dactyli in 246 benadrukken de snelheid van Mercurius. (1) De vele spondeeën van 247 benadrukken het zwoegen van Atlas. (1)

2. Tekstontsluiting, lagere orde, meer dan een zin

vb Sophocles - Antigone

Εἰ δὲ τοῦ χρόνου t/m λέγω (regel 461-2) en **πρίν μοι μοῖραν ἐξήκειν βίου** (regel 896).

1p In deze twee passages verwoordt Antigone dezelfde gedachte. Welke gedachte? Antwoord in het Nederlands. **De gedachte dat ze zal sterven voor haar tijd/voor het beschikte moment.**

vb Herodotus – Historiën

Lees de volgende stelling: *In een ideale maatschappij hebben mensen geen macht over elkaar.*

3p Leg uit of deze stelling inhoudelijk overeenkomt met de meningen van Otanes, Megabyzos en Darios die zij in deze tekst naar voren brengen. Antwoord in het Nederlands in ca. 150 woorden en bespreek in je antwoord de mening van alle drie de sprekers. (3p)

Geen van drieën, want hun uitgangspunt is: wie krijgt de macht. Otanes wil het volk de macht geven en heeft daar vertrouwen in (1); Megabyzos vindt een heleboel mensen niet inherent goed door gebrek aan opleiding) (1) en Darios denkt dat gebrek aan macht eerder tot onderdrukking en uitbuiting leidt. (1)

3. Tekstontsluiting, lagere orde, tekstniveau

vb Catullus – Carmen 8

Carmen 8 van Catullus is in drie tijdfases in te delen.

2p Neem onderstaande tabel over op je blaadje en vul de bijpassende regelnummers in.

tijdfase	regelnummers
verleden	3 t/m 8
heden	1 t/m 2, 9 t/m 13, 19
toekomst	14 t/m 18

4. Tekstontsluiting, hogere orde, woord-/zinsniveau

vb Vergilius – Aeneis I

Regel 1: **arma virumque cano**

2p Leg uit dat Vergilius in dit tekstelement de inhoud en het genre van de Aeneis introduceert. Met **arma** verwijst hij naar het 'vechtdeel' van de Aeneis (boek 7 t/m 12) en met **virum** naar de zwerftocht van Aeneas (van Troje naar Italië) (boek 1 t/m 6). (1) **Cano** laat zien dat hij een gedicht/ een epos heeft geschreven. (1)

5. Tekstontsluiting, hogere orde, meer dan een zin

vb Sophocles - Antigone

Εἰ δὲ τοῦ χρόνου t/m **λέγω** (regel 461-2) en **πρίν μοι μοῖραν ἐξήκειν βίου** (regel 896). Er is een verschil in houding tussen deze twee uitspraken van Antigone: in regel 461-2 is ze strijdbaar, in regel 896 is ze bang en onzeker.

1p Geef een verklaring voor dit verschil in houding. Ga in je antwoord in op de situatie waarin ze deze uitspraken doet. In regel 461-2 als ze betrapt is voelt ze zich sterk, trots op wat ze gedaan heeft. In regel 896 bij de voltrekking van de straf is de aanvankelijke euforie om haar daad gezakt.

6. Tekstontsluiting, hogere orde, tekstniveau

vb Sophocles - Antigone

Regel 480: **ὑβρίζειν**

2p Door Antigone te beschuldigen maakt Kreon zichzelf ook schuldig aan *hybris*. Leg dat uit. Betrek in je antwoord het begrip dramatische ironie en een gegeven uit het vervolg van de tragedie.

Door Antigone te beschuldigen van *hybris*, omdat ze zijn wetten heeft overtreden, maakt hij zich daar juist ook zelf schuldig aan, omdat hij de *fysis* overtreedt. (1) Het publiek weet dat Kreon/ Kreon zelf weet (op dit punt binnen het verhaal) nog niet dat hij hiervoor gestraft zal worden met de dood van zijn zoon en zijn vrouw. (Dat is de dramatische ironie) (1)

vb Suetonius – De vitis Caesarum

1p Stierf Caesar volgens Suetonius op heldhaftige wijze? Onderbouw je antwoord door een tekstelement te citeren en op de inhoud daarvan in te gaan.

Ja: hij vecht terug, r.5-6 **Caesar** t/m **traiecit** ; hij verdedigt zich, r.7 **toga caput obvolv**it ; hij geeft geen kik, r.9-10 **uno** t/m **edito** (of **uno** t/m **teknon**)

Nee: hij geeft 't op en bekommert zich alleen nog om hoe hij er straks bij ligt, r. 7 **toga caput obvolv**it / r.7-9 (**simul** t/m **deduxit**,) **quo** t/m **velata**

vb Plinius – Epistulae VI

Een geleerde schrijft over brief VI.16:

“Niet de uitbarsting van de Vesuvius en hoe het oom daarbij is vergaan, is het centrale thema van het verslag, maar eerder het voorbeeldige gedrag van oom, dat een voorbeeld is voor allen. Om dat laatste duidelijk te maken gebruikt Plinius een geraffineerde manier van vertellen.”

- 3p Beschrijf in het Nederlands drie verschillende voorbeelden van deze “geraffineerde manier van vertellen” uit brief VI.16. **Bijvoorbeeld: voorbeeld van verzwijgen van feiten (niet meer terugkomen op Rectina, harde knal uitbarsting niet beschreven, doodsoorzaak van oom niet expliciet gemaakt) ; handelingen van oom vooral in perfectum en praesens historicum (uitbarsting vooral in imperfectum) ; oom neergezet als Stoïcus ; Plinius presenteert zijn relaas als alwetende verteller hoewel hij er grotendeels zelf niet bij was.**

7. Contextualisatie, lagere orde, woord-/zinsniveau

vb Horatius – Carmina III.26

Cupido gebruikt vaak pijl en boog als wapen om zijn doel te bereiken.

- 1p Leg uit dat met **arcus** (r.7) niet het wapen van Cupido bedoeld wordt. **De arcus is/zijn hier het ‘wapen’/de ‘wapens’ van de ik-persoon / die de ik-persoon heeft ingezet om vrouwen te veroveren / die de ik-persoon nu aan de muur van de tempel hangt.**
- 1p Citeer het Latijnse tekstelement uit regel 9 t/m 12 waarmee wel het wapen van Cupido wordt aangeduid. (1) **(sublimi) flagello** (r. 11)

vb Herodotus – Historiën

Regel 186: ὁ θόρυβος

- 1p Leg uit door welke gebeurtenis deze θόρυβος ontstaan was. Baseer je antwoord op de Nederlandse teksten die je voor dit examen hebt gelezen. **De ontmaskering van de valse Magiër.**

vb Seneca – Epistulae Morales ad Lucilium

Epistula 47, begel 1-4: **Alius vini t/m puer est.**

- 2p In deze regels zijn verschillende overeenkomsten te vinden met de mythe over Ganymedes. Citeer twee Latijnse tekstelementen die elk op een andere overeenkomst duiden. **vini minister (1); pueritiam / (in convivio) puer (est) (1)**

vb Vergilius – Aeneis IV

Regel 54 t/m 67: in deze offerscène komen enkele typische Romeinse elementen voor.

- 3p Noteer drie verschillende typisch Romeinse elementen uit regel 54 t/m 67. Citeer het Latijn en licht je antwoord steeds toe. **Drie van de volgende antwoorden: mactant lectas de more bidentis/ de more: Romeinen houden zich aan de religieuze traditie (1); legiferae Cereri Phoebouque patrique Lyaeo, Iunoni ante omnis (cui vincla iugalia curae): Romeinen offeren voor de zekerheid aan meerdere goden om te voorkomen dat ze iemand vergeten (1) ; mactant lectas de more bidentis / (Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima) Dido candentis vaccae media inter cornua (fundit): Romeinen hebben exacte voorschriften voor hoe een offer moet worden uitgevoerd (1); pecudumque reclusis pectoribus inhians spirantia consulit exta: Romeinen doen aan ingewandenschouwing (1)**

1p Welke persoon uit regel 54 t/m 67 ontbreekt op deze illustratie? Anna

Illustratie uit een Vergiliushandschrift (ca. 400 n.Chr.)

8. Contextualisatie, lagere orde, meer dan een zin

vb Vergilius – Aeneis IV

1p Citeer de Latijnse zin uit regel 54 t/m 73 die het best past bij bovenstaande afbeelding.

Principio delubra adeunt pacemque per aras exquirunt.

vb Herodotus – Historiën

Het verhaal van Tellos past bij een 'shame-society' (in tegenstelling tot een 'guilt-society').

1p Citeer uit Τέλλω τοῦτο t/m ἐτίμησαν μεγάλως (regel 92 t/m 98) een tekstelement dat duidt op een shame-society en licht je keuze toe. Tellos wordt na zijn dood (begraven op staatskosten en) geëerd door de Atheners (καί μιν Ἀθηναῖοι δημοσίῃ τε ἔθαψαν αὐτοῦ τῇ περ ἔπεσε καὶ) ἐτίμησαν μεγάλως; het gaat hierbij om hoe de Atheners naar hem kijken.

vb Euripides – Bacchae

Tussen deze tekstpassage in de Bakchen en onderstaande afbeelding zijn enkele inhoudelijke verschillen aan te wijzen.

2p Noteer twee verschillen. Antwoord als volgt:

Detail in de afbeelding	Citaat uit de Griekse tekst
1.	
2.	

9. Contextualisatie, lagere orde, tekstniveau

vb Horatius – Carmina III.26

Regel 5: **Veneris**

1p Leg uit met welk doel de ik-persoon zich specifiek tot deze godin richt. **De ik-persoon vraagt Venus om hulp omdat zij de godin van de liefde is (omdat hij Chloë wil veroveren, maar zij heeft hem afgewezen;)**

10. Contextualisatie, hogere orde, woord-/zinsniveau

vb Herodotus – Historiën

Regel 104: **ταῦτα δέ σφι τ/μ ὑπὸ τῆς πανηγύριος**

1p Past deze toevoeging van de verteller in een *shame-culture* of in een *guilt-culture*?
Motiveer je antwoord. **shame-culture: het ging erom dat hun goede daad ook door anderen gezien werd en hun zo eer opleverde / en zij zich dus niet hoefden te schamen.**

11. Contextualisatie, hogere orde, meer dan een zin

vb Seneca – Epistulae Morales ad Lucilium 116

Eleganter mihi t/m amaturus esset (paragraaf 5)

2p Formuleer op basis van het verschil tussen **cupere** en **velle** (paragraaf 1) een mogelijk antwoord van Panaetius op de vraag van de jongeman over een *sapiens*. **Een sapiens kan verliefd worden, want hij kan zijn verliefde gevoelens onder controle houden dmv zijn ratio (velle) (1) en wordt er niet door beheerst (cupere) (1).**

vb Vergilius – Aeneis IV

Regel 219 t/m 237

1p Noteer wat we op basis van regel 219 t/m 237 kunnen concluderen over de verhouding tussen Jupiter en het **fatum**. Antwoord in het Nederlands en beargumenteer je antwoord op basis van de inhoud van de tekst. **Jupiter lijkt hier ondergeschikt te zijn aan het fatum: hij is slechts een instrument om de gebeurtenissen volgens het lot te laten verlopen, omdat hij pas in actie komt nadat Iarbas om hulp heeft gevraagd. OF: Jupiter wordt hier gelijkgesteld aan het Fatum: zijn beslissing en keuze staat gelijk aan de wens van het lot/het fatum, want hij is degene die Aeneas ertoe dwingt zijn lot te volgen.**

vb Herodotus - Historiën

In deze passage stuurt Xerxes zijn elitetroepen, de zogenaamde 'Onsterfelijken', op Leonidas en zijn mannen af. Beargumenteer op basis van het vervolg (inclusief de afloop van de oorlog) dat Leonidas en zijn mannen de naam 'Onsterfelijken' eigenlijk meer verdienen dan de elitetroepen van Xerxes.

1p **De Spartanen verslaan de 'Onsterfelijken' binnen korte tijd. Daarna vechten zij zich dood om hun land en hun eer te verdedigen. Zij worden nog steeds geëerd, de mannen van Xerxes niet.**

12. Contextualisatie, hogere orde, tekstniveau

vb Seneca – Epistulae Morales ad Lucilium 116

Op basis van epistula 47 kun je zowel concluderen dat Seneca slavernij rechtvaardig vindt, als dat hij slavernij onrechtvaardig vindt.

- 1p Leg uit waaruit je kunt concluderen dat Seneca slavernij rechtvaardig vindt. Baseer je antwoord op de inhoud van epistula 47.
- 1p Leg uit waaruit je kunt concluderen dat Seneca slavernij onrechtvaardig vindt. Baseer je antwoord op de inhoud van epistula 47.

vb Cicero - Pro Caelio

- 1p Leg uit dat Augustus' voornemen de oude Romeinse waarden en noren te herstellen een reactie kan zijn op gebeurtenissen zoals die beschreven worden in de *Pro Caelio*. In de *Pro Caelio* komen allerhande voorbeelden van losbandig gedrag, juist onder de elite, aan bod. Als jonge jongen werd Augustus hiermee geconfronteerd. Dat heeft Augustus aan willen pakken.
- 1p Wat zal keizer Augustus binnen het kader van zijn normen-en-waarden-politiek van de gedichten van Catullus hebben gevonden? Licht je antwoord toe.
Catullus schreef soms gedichten die soms nogal schunnig waren en dat zal Augustus wellicht niet gewaardeerd hebben (omdat hij herstel van de oude Romeinse normen en waarden voorstond) / de gedichten van Catullus zijn persoonlijk van aard; hij geeft geen "aanstootgevende" adviezen (zoals Ovidius). Augustus zal dus niet zoveel moeite met zijn werk gehad hebben (hoewel hij herstel van de oude Romeinse normen en waarden voorstond).

13. Receptie, lagere orde, woord-/zinsniveau

vb Ovidius – Metamorphoses VIII

De afbeelding toont een schilderij van Bruegel getiteld 'De val van Icarus'.

- 1p Noteer bij de drie figuren op de afbeelding een passend onderschrift uit regel 217 t/m 220 (*Hos aliquis t/m esse deos*).

vb Ovidius – Metamorphoses IV

Kees Stip bewerkt regel 117-127 als volgt:

"Vaarwel mijn ouders, nimmermeer Hij trok daarop een slagersmes
Komt Pyramus uw zoon thuis; En stak het in zijn baadje,
Ik sla nu mijn penaten op En zonk toen rochelend ineen
In huize Aïdoneus." Op Thisbe's C & Aatje.

- 1p Citeer het Latijnse tekstelement dat in de bewerking is weergegeven als 'slagersmes'.
ferrum
- 1p Citeer het Latijnse tekstelement dat in de bewerking is weergegeven als 'in zijn baadje'. **in ilia**
- 1p Citeer het Latijnse tekstelement dat in de bewerking is weergegeven als 'C & Aatje'.
(notae) vesti

14. Receptie, lagere orde, meer dan een zin

vb Homerus – Odysee XXII

Tekst x komt uit *Penelope*, een roman van Margaret Atwood. In deze roman beschrijft zij Odysseus' huwelijk met Penelope, zijn zwerftochten en terugkeer vanuit het perspectief van Penelope. Vergelijk deze passage met Odysee XXII, regel 43 t/m 59 en beantwoord de vragen.

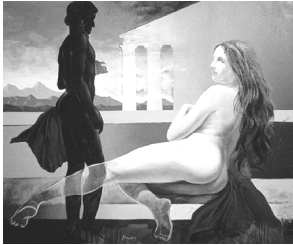
- 1p Welke van de drie wandaden die in regel 9 t/m 14 (*Ik moet t/m troon*) opgesomd worden, wordt NIET door Homerus vermeld? Antwoord in het Nederlands. **Er staat niet dat Penelope lastig gevallen werd.**
- 2p Citeer uit regel 43 t/m 59 de tekstelementen waarmee Homerus de andere twee wandaden beschrijft die Margaret Atwood vermeldt. (**Opmaken voedselvoorraad:**)
ὄσα ῥέζεσκον t/m πολλὰ δ' ἐπ' ἄγρου (regel 46-47) (1); poging tot moord op zoon: **ὄφρ' ἰθάκης t/m κατακτείνειε λοχίσας** (regel 52-53) (1)

15. Receptie, lagere orde, tekstniveau

vb Bijbel - Het Nieuwe Testament

Afbeelding 1 t/m 7 komen van thebricktestament.com

2p Zet afbeelding 1 t/m 7 in dezelfde volgorde als de tekst door de nummers van de afbeeldingen te noteren.

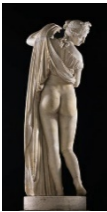
vb Loukianos – Dodengesprekken 23

Op dit schilderij zijn Protesilaos en zijn vrouw afgebeeld.

1p Leg op basis van je kennis van één van de gelezen teksten uit welk moment de kunstenaar hier heeft afgebeeld.

Protesilaos komt terug uit de onderwereld om zijn vrouw te vertellen dat hij gestorven is en hoe dat gebeurd is.

16. Receptie, hogere orde, woord-/zinsniveau

vb Ovidius – Metamorphoses X

Wat zou Pygmalion van dit beeld (zie afbeelding) gevonden

1p hebben? Betrek in je antwoord een gegeven uit regel 243-246. Antwoord in het Nederlands. *Pygmalion zou dit beeld aanstootgevend hebben gevonden want hij had een hekel aan het liederlijke gedrag van zijn landgenotes / want zijn eigen beeld was waarschijnlijk helemaal bedekt of had in ieder geval een kuise houding omdat Pygmalion zo'n hekel had aan het liederlijk gedrag van zijn landgenotes.*

17. Receptie, hogere orde, meer dan een zin

vb Bijbel – Het Oude Testament

Het schilderij hiernaast heet “Adam en Eva” en is geschilderd

door Lucas Cranach de Oude (1472 – 1553)

1p Hebben Adam en Eva op deze schildering al van de boom van kennis van goed en kwaad gegeten? Verklaar je antwoord op grond van wat is afgebeeld en de inhoud van vers 3.9 t/m 3.20. *Nee, want zodra ze gegeten hebben maken ze schortjes (hier niet, “toevallig” takjes voor hun geslachtsdelen) en verbergen ze zich./ Eva wel want voordat ze de vrucht aan Adam gaf, at ze er zelf van en ze geeft de vrucht hier aan Adam dus zij heeft al gegeten.*

De afgebeelde dieren hebben elk een allegorische betekenis. Zo stond de ooievaar voor vroomheid en puurheid, de leeuw voor opstanding uit de dood, het everzwijn voor moed en de reiger voor nieuwsgierigheid.

1p Welk dier past, op grond van deze betekenissen, volgens jou het best bij de afgebeelde scène? Verklaar je antwoord op basis van de inhoud van vers 3.9 t/m 3.20.

Bijvoorbeeld: de reiger want Eva en Adam zijn nieuwsgierig naar de vrucht/boom waarvan ze niet mochten eten. Mits goed beargumenteerd 1 pt toekennen.

1p Welk dier past, op grond van deze betekenissen, volgens jou het slechtst bij de afgebeelde scène? Verklaar je antwoord. *Bijv.: de ooievaar, want Adam en Eva zijn helemaal niet vroom: ze gaan van de vrucht eten/ hebben daarvan gegeten en luisteren dus niet naar God. Mits goed beargumenteerd 1 pt toekennen.*

18. Receptie, hogere orde, tekstniveau

vb Sophocles - Antigone

Hieronder wordt kort de inhoud van de monoloog 'Antigone in Molenbeek' beschreven:

In 'Antigone in Molenbeek' heet Antigone Nouria en is ze een rechtenstudente. Een van haar broers radicaliseerde, trok naar het Midden-Oosten, vocht voor IS en kwam om bij een terroristische aanslag. Nouria wil maar één ding en dat is de stoffelijke resten van haar dode broer begraven. Die worden echter niet vrijgegeven.

- 1p Wat zou de *nomos* kunnen zijn op grond waarvan de stoffelijke resten niet worden vrijgegeven? **Er moet een onderzoek gedaan worden naar de doodsoorzaak / er moet geen heldenverering bij zijn graf ontstaan.**
- 1p Wat zou de *fysis* kunnen zijn die Nouria doet besluiten om de *nomos* te overtreden? **Ze beroept zich op het feit dat ieder mens recht heeft op een begrafenis, ook al is hij een misdadiger.**
- 1p Bedenk een manier in de lijn van de Antigone waarop Nouria de *nomos* zou kunnen overtreden. **Door het lichaam te stelen uit het mortuarium en het toch te begraven.**
- 1p Bedenk wat in de lijn van de Antigone de straf voor Nouria zou kunnen zijn. **Ze wordt opgesloten in de gevangenis / in een inrichting (omdat ze zich niet aan de wet wil houden en herhaling dreigt.)**

19. Actualisatie, lagere orde, woord-/zinsniveau

vb Horatius – Carmina III.26

Onderstaande tekst komt van versiercoach.nl (geraadpleegd op 2 juni 2019):

Versiercoach.nl is sinds 2008 de absolute expert wat betreft versieren & aantrekkelijker worden. In die tijd hebben we al meer dan 25.000 mannen geholpen om een vriendin te krijgen, meer vrouwen te versieren of meer zelfvertrouwen te krijgen.

In de tekst van versiercoach.nl wordt dezelfde omschrijving van succes in de liefde gegeven als in regel 1-2 van *carmen* 3.26 van Horatius.

- 1p Noteer deze omschrijving in je eigen woorden. **Zoveel mogelijk vrouwen versieren. Versiercoach.nl belooft hulp "om een vriendin te krijgen, meer vrouwen te versieren of meer zelfvertrouwen te krijgen."**
- 1p Aan welke van deze drie soorten hulp heeft de ik-persoon uit *carmen* 3.26 het meest behoefte? **De ik-persoon heeft hulp nodig 'om een vriendin te krijgen'.**

vb Herodotus - Historiën

ἱστορίας (r.1)

- 2p Noteer de betekenis van dit woord in het prooimion van Herodotus en leg het verband uit met de betekenis 'geschiedenis' die dit woord ook heeft. **Bij Herodotus betekent het woord 'onderzoek'/Herodotus doet onderzoek naar de oorzaak van de Perzische oorlogen (1); zijn 'onderzoek' heeft een geschiedkundig onderwerp. (1)**

vb Een omschrijving van een Machiavellist is 'een politicus of manager die in zijn persoonlijke moraal alles ondergeschikt maakt aan zijn eigen machtsuitoefening'.

- 1p Citeer uit **ἐμοὶ δοκεῖ** t/m **νοημάτων στήσειε** (r.189-193) het tekstelement dat inhoudelijk een soortgelijke omschrijving vormt. **(τῇ ἑξέστι) ἀνευθύνῳ ποιέειν τὰ βούλεται**
- Over de Machiavellist wordt verder gezegd: "Meestal gaat het om een subtiel spel waarbij andermans belangen in het oog worden gehouden, juist omdat de macht dan effectiever kan worden gehandhaafd."
- 1p Komt dit 'subtiel spel' overeen met de manier van handelen die Otanes aan de alleenheerser toeschrijft? Baseer je antwoord op **καίτοι ἄνδρα** t/m **πολιήτας πέφυκε**

(r.197-198). Ja, bij Otaues vertoont de alleenheerser φθονος naar de ἀριστοι, maar χαρις naar de κακιστοι. Hij houdt dus de belangen van de ἀριστοι en de κακιστοι in het oog (en begunstigt de κακιστοι).

vb Livius – Ab Urbe Condita I

In zijn inauguratiespeech zei president Trump *'From this day forward it's going to be America first, America first!'*. Deze opmerking getuigt van een inhoudelijk verschil met het beleid van Servius Tullius.

1p Citeer een tekstelement uit de regels 4 t/m 11 waaruit dit verschil blijkt. **cum quibus t/m iunxerat**

20. Actualisatie, lagere orde, meer dan een zin

vb Catullus – Carmen 8

In het verwerkingsproces van verlies of rouw worden door moderne psychologen vijf fases onderscheiden. Deze vind je in de afbeelding hieronder.

1p Beschrijf in eigen woorden een voorbeeld uit tekst 2 van de fase 'Boosheid'. Vermeld ook het tekstelement waar je je antwoord op baseert. (1) **Catullus zegt wrede dingen over Lesbia / Hij scheldt haar uit (voor 'sceleste')/ Catullus spiegelt Lesbia een zwarte toekomst voor waarin zij alleen/ongeliefd zal zijn: regel 14 t/m 19 of een passend gedeelte daarvan. Alleen een punt toekennen als zowel voorbeeld als tekstelement correct is.**

In de fase 'Vechten' probeert de rouwende zijn aandacht van het verlies af te leiden door (hoge) doelen te stellen en daar met volle overtuiging naar te streven.

1p Beschrijf in eigen woorden een voorbeeld uit tekst 2 van de fase 'Vechten'. Vermeld ook het tekstelement waar je je antwoord op baseert. **Catullus stelt zichzelf als doel om te volharden en Lesbia los te laten: regel 1-2 /regel 9 t/m 11 /regel 19. Alleen een punt toekennen als zowel voorbeeld als tekstelement correct is.**

Van de resterende drie fases van rouwverwerking uit de afbeelding hierboven is er nog één terug te vinden in het gedicht.

1p Noteer deze fase en licht je antwoord toe op basis van de tekst. Antwoord in het Nederlands. **Aanvaarding, Catullus geeft aan dat hij al volhardt en dat hij moet accepteren dat zijn relatie voorbij is.**

vb Livius – Ab Urbe Condita I

In zijn inauguratiespeech zei president Trump *'From this day forward it's going to be America first, America first!'*. Deze aanzet tot isolationisme verschilt duidelijk van het beleid van Servius Tullius.

1p Leg deze uitspraak uit op basis van de inhoud van regel 1 t/m 12. **Servius wil met beleid en in samenwerking met anderen (in deze tekst het bouwen van een tempel voor Diana samen met de Latijnen) zijn gezag vergroten (om te voorkomen dat hij daarvoor de wapens om moest nemen).**

21. Actualisatie, lagere orde, tekstniveau

vb Catullus – Carmen III

Carmen III is een treurgedicht voor een overledene, maar dan met een knipoog. De overledene is immers een musje. Toch bevat dit gedicht alle traditionele onderdelen

- die een rouwgedicht in de oudheid moest bevatten. Deze onderdelen zijn ook verwerkt in onderstaande "rouwadvertentie voor een directeur van Shell". De onderdelen van deze rouwadvertentie staan echter niet op de goede volgorde.
- 2p Noteer op je blaadje de letters van de passages hieronder en zet daar telkens de regelnummers uit Carmen III naast die er volgens jou bij horen. Je moet alle regels uit Carmen III gebruiken.
- A= 11-15; B=16-18; C= 1-5; D= 6-10

A	De weg die onze dierbare Henk moet gaan - na een kort, maar fataal ziekbed - is een eenzame, waarvan geen terugkeer mogelijk is. Ons is niet gegund onze Henk te vergezellen door de eenzame tunnel die leidt naar het eeuwige licht.
B	Verontwaardiging maakt zich van ons - Raad van Bestuur - meester, vanwege dit te vroege en plotselinge overlijden. Wreed is het lot dat onze Henk onverwacht uit dit leven wegrukte. Ons vertrouwen in de Goddelijke rechtvaardigheid wankelt. Tranen zijn al wat ons - werknemers en bestuurders van Shell - nog rest.
C	Aandeelhouders, distributeurs en alle werknemers van Shell: de Raad van Bestuur is in rouw gedompeld wegens het overlijden van onze geliefde leider: prof.dr.mr.ir. Henk Jansen (*10/05/43 - † 25/01/06)
D	Want hij was een groot man, die ons bedrijf kende van de hoogste bazen tot de schoonmakers. Zijn inbreng bij aandeelhoudersvergaderingen was van een verbluffende intelligentie en getuigde van groot zakelijk inzicht. Zijn trouw aan het bedrijf was exemplarisch; zijn toewijding ongeëvenaard.

22. Actualisatie, hogere orde, woord-/zinsniveau

vb Seneca – Epistulae Morales ad Lucilium 47

In onze tijd maken organisaties als *Wakker Dier* en de *Partij voor de Dieren* zich hard voor dierenrechten.

- 1p Verdedig op basis van **quod** t/m **abutimur** (regel 3-4) de stelling dat Seneca waarschijnlijk **geen** lid van deze organisaties zou zijn geweest als hij in onze tijd geleefd had. **Seneca laat in deze zin zien dat hij geschokt is over de manier waarop sommigen hun slaven behandelen (namelijk net zoals dieren). Uit niets blijkt dat hij vindt dat ook dieren beter behandeld moeten worden.**

23. Actualisatie, hogere orde, meer dan een zin

vb Seneca – Epistulae Morales ad Lucilium 80

De afbeelding hiernaast toont de zogenaamde piramide van Maslow. Voordat iemand goed kan leren, moet eerst aan alle andere behoeften - van onderen naar boven - voldaan worden.

- 2p Stemt deze theorie overeen met de redenering van Seneca in regel 7 t/m 10 (**Corpus** t/m **inpena**)? Ga in je antwoord zowel in op de redenering van Seneca als op de afbeelding.

Nee, want Seneca betoogt dat de ziel verder niets nodig heeft (dus ook geen voeding) (1p), terwijl volgens Maslow eerst juist de fysieke / eerst (de) andere / eerst alle behoeften moeten worden bevredigd voordat de 'ziel' kan functioneren (1p)

24. Actualisatie, hogere orde, tekstniveau

vb Euripides – Electra

Ik voel me zo verdomd alleen Krijg toch allemaal de kolere Val van mijn part allemaal dood Ik heb geen zin om braaf te leren, Ik eindig toch wel in de goot Kinderen willen niet met me spelen, Ze noemen me rat en wijzen me na De enige die me wat kan schelen, Die is er nooit, dat is mijn pa Mijn moeder kan me niet verdragen Nooit doe ik iets voor haar goed Om liefde hoef ik ook al niet te vragen, Schelden is alles wat ze doet Geen wonder dat mijn pa is gaan varen Ik mocht niet mee ik ben te klein	Ik moet het in mijn eentje klaren Totdat hij ooit weer terug zal zijn <i>refrein:</i> Had ik maar iemand om van te houden Twee zachte armen om me heen Die mij altijd beschermen zouden Ik voel me zo verdomd alleen Misschien als vaders schip er is Als ie weer terug is van de zee Zegt die nog 'ns: "Luister Cis, waarom ga je niet met me mee?" Ik ben toch ook nog maar een kind Kan het niet helemaal alleen Misschien dat ik ooit het geluk nog vind Maar hoe dat is een groot probleem
---	--

Bovenstaand lied komt uit de musical Ciske de Rat.

- 2p Noteer vier overeenkomsten tussen bovenstaande tekst en de Electra van Sophocles. Citeer bij elke overeenkomst een tekstelement uit bovenstaande tekst en beschrijf in eigen woorden het overeenkomende gegeven uit de Electra.

Mijn moeder kan me niet verdragen - Nooit doe ik iets voor haar goed; Om liefde hoef ik ook al niet te vragen - Schelden is alles wat ze doet; Geen wonder dat mijn pa is gaan varen; Had ik maar iemand om van te houden - Twee zachte armen om me heen - Die mij altijd beschermen zouden - Ik voel me zo verdomd alleen; Kan het niet helemaal alleen

25. Persoonlijke reflectie, hogere orde, woord-/zinsniveau

vb Ovidius – Metamorphoses III

Ted Hughes geeft **virgineos artus** (r.164) als volgt weer: *de naakte schoonheid die ze voor de wereld verborg*

- 1p Vind jij dit een correcte weergave van de Latijnse tekst? Licht je antwoord toe. **Eigen verwerking door de leerling. Puntentoekenning op basis van argumentatie.**

vb Plinius – Epistulae X

Neque t/m **puniri** (Plinius, X.96.3)

- 1p Vind je dat Plinius correct gehandeld heeft? Leg uit waarom wel/niet en ga in je antwoord in op inhoud van deze tekstpassage.

Eigen verwerking door de leerling. Puntentoekenning op basis van getoonde begrip van de tekst in de argumentatie, bijvoorbeeld: ja, ik vind dat men zich aan moet passen aan de heersende normen en dat Plinius dus gelijk heeft dit van de Christenen te verlangen / nee, ik vind dat ieder zelf mag beslissen wat hij gelooft en dat de staat dat niet zoals Plinius hier omschrijft mag opleggen aan mensen.

26. Persoonlijke reflectie, hogere orde, meer dan een zin

vb Sophocles - Antigone

Vergelijk het beeld van Antigone dat je krijgt op basis van regel 441-496 met het beeld dat je krijgt op basis van regel 883-928.

- 2p Leg uit welke Antigone je meer aanspreekt. Onderbouw je antwoord door op beide passages in te gaan en uit beide passages een tekstelement te citeren dat jouw mening illustreert. *Eigen verwerking door de leerling. Puntentoekenning op basis van de gekozen tekstelementen en bijbehorende onderbouwing (1 pt per passage, dus per twee tekstelementen)*

27. Persoonlijke reflectie, hogere orde, tekstniveau

vb Catullus – Carmen 8

Het is mogelijk dat ook iemand in jouw omgeving in de toekomst net als Catullus te maken krijgt met liefdesverdriet vanwege een beëindigde relatie.

- 2p Formuleer op basis van carmen 8 van Catullus twee concrete adviezen, die jij die persoon zou kunnen geven. Onderbouw je antwoord door twee tekstelementen te citeren die jouw mening illustreren en leg uit waarom je juist deze twee adviezen geeft. *Eigen verwerking door de leerling. Puntentoekenning op basis van de gekozen tekstelementen en bijbehorende onderbouwing (1 pt per tekstelement)*

vb Horatius – Carmina III.26

- 1p Moet Venus het gebed uit *carmen* 3.26 volgens jou verhoren? Onderbouw je antwoord op basis van de inhoud van de tekst. *Meerdere antwoorden mogelijk, mits correct onderbouwd op basis van de tekst, bijv.: “Nee, Chloë heeft duidelijk aangegeven dat zij niet wil en ook een godin mag daar geen verandering in brengen” OF “Ja, de ik-persoon heeft Venus offers gebracht om haar over te halen en als Chloë ook zelf verliefd wordt, is het voor haar niet erg meer om met de ik-persoon een relatie te hebben (ook al wilde ze eerst niet).”*

vb Plato – capita selecta uit Apologie, Kriton en Phaedo

Op de website geschiedenis24.nl is het volgende te lezen over Sokrates:

“De filosoof uit het klassieke Athene die leefde in de vijfde eeuw voor Christus. Zijn Sokratische methode is spreekwoordelijk in Nederland en wordt tegenwoordig weer gebruikt om scholieren en overheidsambtenaren op te voeden in deugdzaamheid. Maar waarom moest hij eigenlijk dood van het democratische Athene? Hij kreeg uiteindelijk de gifbeker omdat hij de democratie verachtte.”

- 4p Schrijf een betoog (ca. 400 woorden) waarin je beargumenteert of je het eens of oneens bent met de laatste zin: ‘Hij kreeg uiteindelijk de gifbeker omdat hij de democratie verachtte.’ Gebruik in je antwoord je kennis van de inhoud van de *Apologie*, de *Kriton* en de *Phaedo* en van de historische achtergronden.

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

[company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

[SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)